

VISUOMENĖS SVEIKATA

Paauglių, sergančių cukriniu diabetu, depresiškumo ypatybės

Jolanta Žilinskienė, Liuda Šinkariova¹, Aidas Perminas¹

Šilainių poliklinikos Psichikos sveikatos centras,

¹Vytauto Didžiojo universiteto Teorinės psichologijos katedra

Raktažodžiai: cukrinis diabetas, ligos kontrolė, reakcija į ligą, paauglys, depresiškumas.

Santrauka. Straipsnio tikslas. Nustatyti cukriniu diabetu sergančių paauglių depresiškumo ypatybes. Tirti sergantys cukriniu diabetu ir sveiki 14 ir 16 metų jaunuoliai bei jų tėvai. Ištirta 260 paauglių (100 sergančių cukriniu diabetu ir 160 sveikų paauglių) bei jų tėvų. Naudojant depresijos klausimynus (Maastricht, Hamilton, Beck), sudaryta skalė paauglių depresiškumui įvertinti. Tėvų depresiškumas tirtas Beck depresiškumo skale.

Nustatyta, kad 16 metų merginos, sergančios cukriniu diabetu, yra depresiškesnės nei sveikos paauglės. Sergančių cukriniu diabetu 14 metų jaunuolių ir 16 metų merginų mamos taip pat yra depresiškesnės nei sveikų paauglių mamos. Tyrimo duomenimis, diabetu sergančių 14 ir 16 metų merginų ir jų mamų depresiškumas labiau susijęs nei sveikų tiriamųjų. Nustatytas 14 metų vaikinų mamų depresiškumo ryšys su prasta vaiko ligos kontrole. Nustatytos cukriniu diabetu sergančių paauglių depresiškumo ypatybės: 14 metų merginoms būdingas neigiamas požiūris į save; 16-kametėms – padidėjęs jautrumas ir prislėgta, liūdna nuotaika; 16 metų vaikinai skundžiasi sumažėjusiu kasdieniu aktyvumu.

Išvadas

Cukrinis diabetas – viena grėsmingiausių mūsų amžiaus ligų, tampanti aktualia medicinine ir psichosocialine problema. Pasaulinė sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, per 10 metų cukrinio diabeto sergamumas padidėjo 5,3 karto. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, šalyje įregistruota beveik 70 tūkstančių sergančiųjų cukriniu diabetu, o 2001 m. šis skaičius nesiekė 53 tūkstančių. Cukrinio diabeto paplitimas Lietuvoje 9,4 proc., Europoje paplitimo vidurkis – 7,8 proc., o pasaulyje – 5,1 proc. (1). Sergančiųjų cukriniu diabetu pasaulyje sparčiai daugėja, ir ši liga pasiekusi jau epideminį lygį netgi ir ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse (2).

Cukrinis diabetas, lėtinė ir sunki liga, visiškai pakeičia žmogaus gyvenimą socialiniu ir psichologiniu aspektu. Ypač pažeidžiami lėtinės ligos tampa vyresnio amžiaus mokiniai paaugliai. Paauglystė yra naujų iššūkių ir išbandymų metas siekiant nepriklausomybės, identiteto bei bendraamžių priėmimo. Cukrinis diabetas išspraudžia paauglį į rėmus: ligai kontroliuoti kasdien reikia 4–5 insulino injekcijų, būtina tikrinti gliukozės kiekį kraujyje, apskaičiuoti angliavandenių kiekį maiste, riboti fizinį krūvį. Kasdienė ir griežta

ligos kontroliavimo našta apsunkina paauglio susitaikymą su liga ir savęs, kaip sergančiojo, priėmimą, sukelia kitų psichologinių ir socialinių problemų. Nuolat išgyvenama įtampa griežtai kontroliuojant ligą, įvairių komplikacijų baimė, žema savivertė, pakitęs kūno suvokimas ir aiškos ateities nebuvimas sąlygoja cukriniu diabetu sergančių paauglių depresiškumą.

Depresija yra didelė psichinės sveikatos problema, paliečianti didelį procentą sergančiųjų lėtinėmis ligomis (2). Cukriniu diabetu sergantys paaugliai 2–3 kartus dažniau susergera depresija nei jų sveiki bendraamžiai (3). K. Kokkonen ir E. Kokkonen (1995) paskelbė, kad 12 proc. 8–12 metų vaikų ir 18 proc. paauglių, sergančių cukriniu diabetu, diagnozuota depresija (3). Be to, cukriniu diabetu ir depresija sergantiems paaugliams neretai diagnozuojama valgymo, elgesio ir adaptacijos sutrikimų (4). Depresiškumas glaudžiai susijęs su ligos kontrole: depresiškesni cukriniu diabetu sergantys paaugliai prasčiau kontroliuoja diabetą nei paaugliai, neturintys emocinių sutrikimų (5).

Cukrinis diabetas paliečia ir paauglio šeimą: vaiko lėtinė liga yra sunkus išgyvenimas visiems šeimos nariams. Cukrinis diabetas, dažniau nei kitos lėtinės ligos, sukelia įtampą ligonio šeimos nariams (6). Šeimos

narių išgyvenami neigiami jausmai ilgainiui gali trikdėti vaiko psichologinį vystymąsi. Šiame straipsnyje analizuojamos daugiau kaip metus cukriniu diabetu sergančių paauglių ir jų tėvų depresiškumo ypatybės, ryšys tarp tėvų ir vaikų depresiškumo bei depresiškumo įtaką ligos kontrolei. Šis tyrimas yra teoriskai reikšmingas praplečiant problemos suvokimą – tokia informacija suteikia galimybę geriau suprasti, su kokiais sunkumais susiduria ne tik cukriniu diabetu sirgęs paauglys, bet ir jo tėvai.

Tyrimas atliktas remiantis šiomis prielaidomis: 1) sergantys cukriniu diabetu paaugliai ir jų tėvai depresiškesni nei sveiki paaugliai ir jų tėvai; 2) cukriniu diabetu sergančių paauglių ir jų tėvų depresiškumas labiau susiję nei sveikų paauglių ir jų tėvų; 3) cukriniu diabetu sergančių paauglių ir jų tėvų depresiškumas susijęs su paauglio ligos kontrolės stoka.

Tirtųjų kontingentas ir tyrimo metodai

Remiantis tikimybinio sisteminio tiriamųjų grupės atrankos būdu, atrinkti 163 cukriniu diabetu sergantys paaugliai, gimę 1988 ir 1990 metais. Tiriamieji buvo atrinkti iš 280 cukriniu diabetu sergančių ir tais metais gimusių paauglių sąrašo naudojant Kauno medicinos universiteto Endokrinologijos institute vykdomo pirmojo tipo diabetu sergančių žmonių registro duomenis (2004 01 01). Tiriamųjų ligos trukmė – daugiau kaip vieneri metai, nes, remiantis literatūros šaltiniais, reakcija į ligą trunka nuo šešių mėnesių iki vienerių metų. Tyrimas atliktas naudojant apklausą paštu. Gauta 100 laiškų su užpildytomis paauglių ir tėvų anketomis – tai sudarė 61 proc. visų išsiųstų anketų. Kontrolinei grupei atrinkti buvo apklausti 160 Kauno rajono vidurinių ir pagrindinių mokyklų 14 ir 16 metų paauglių bei jų tėvai.

Sergančiajam cukriniu diabetu ir sveikam paaugliui tyrimo metu buvo pateiktas klausimynas, kurį sudarė trys dalys. Pirmoje klausimyno dalyje tiriamųjų buvo prašoma pateikti minimalius demografinius duomenis: nurodyti lytį, klasę, cukrinio diabeto diagnozės nustatymo metus (šis klausimas buvo tik sergantiesiems).

Antroje klausimyno dalyje buvo pateikta depresiškumo vertinimo skalė. Klausimynas sudarytas iš plačiai naudojamų depresijos skalių (Beck, Hamilton, Maastricht) atsisakius somatinių depresijos simptomų, kurie gali būti sukelti cukrinio diabeto. Didesnis suminis įvertis rodo didesnę depresiškumą. Trečioje klausimyno dalyje klausiama, kaip sergantysis vertina savo ligos kontrolę. Šie duomenys atspindi sergančiųjų subjektyvią nuomonę, kaip jie laikosi ligos kontrolės režimo.

Sergančiojo cukriniu diabetu ir sveiko paauglio tėvams tyrimo metu buvo pateiktas klausimynas, kurį sudarė taip pat trys dalys. Pirmoje klausimyno dalyje tiriamųjų buvo prašoma pateikti minimalius demografinius duomenis: nurodyti lytį, išsilavinimą, šeimos padėtį, šeimos materialinę padėtį ir kiek metų jų vaikas serga cukriniu diabetu (šis klausimas buvo įtrauktas apklausiant sergančių paauglių tėvus). Antroje klausimyno dalyje buvo pateikta Beck depresiškumo skalė, kuri buvo aprobuota Lietuvos psichologų sąjungos Psichologijos komisijos posėdyje 1992 m. Į klausimus prašyta atsakyti pasirenkant vieną iš keturių pateiktų teiginių. Didesnis suminis įvertis rodo didesnę depresiškumą. Trečioje klausimo dalyje cukriniu diabetu sergančių paauglių tėvų buvo prašoma įvertinti vaiko ligos kontrolę.

Rezultatai

Norint įvertinti depresiškumo skirtumus cukriniu diabetu sergančių paauglių ir sveikų paauglių grupėse, buvo lyginami tiriamosios ir kontrolinės grupių depresiškumo skalės vidurkiai atskirai 14 ir 16 metų vaikinams ir merginoms. Statistinei analizei taikytas Stjudento (t) kriterijus (1 lentelė).

Nustatyta, kad 16 metų merginų, sergančių cukriniu diabetu, depresiškumo vidurkis didesnis už sveikų to paties amžiaus merginų ($p=0,042$). Pastebėta tendencija, kad 14 metų merginų, sergančių cukriniu diabetu, yra depresiškesnės nei sveikos keturiolikmetės ($p=0,069$). Sergant šia lėtine liga, su amžiumi merginų depresiškumas ryškėja. 14 ir 16 metų cukriniu diabetu

1 lentelė. Depresiškumo skalės vidurkių ($\bar{X} \pm S_x$) palyginimas skirtingo amžiaus sergančių ir sveikų paauglių grupėse

Amžius	Merginos		p	Vaikiniai		p
	sergančios	sveikos		sergantys	sveiki	
14 metų	N=23 54,42±11,77	N=37 49,5±8,43	0,069	N=25 46,99±9,07	N=38 45,92±6,45	0,609
16 metų	N=30 55,54±10,50	N=49 50,34±11,32	0,042	N=35 46,28±6,11	N=16 47,81±9,98	0,575

sergančiųjų ir sveikų vaikų grupėse depresiškumo vidurkiai yra labai panašūs, o jų skirtumai statistiškai nereikšmingi.

Analizavome cukriniu diabetu sergančių paauglių ir jų tėvų, sveikų paauglių ir jų tėvų depresiškumo koreliacinius ryšius bei jų skirtumus 14 ir 16 metų amžiaus grupėse (2 lentelė).

Nustatytas ryšys tarp 14 metų merginų, sergančių cukriniu diabetu ($r=0,500$, $p=0,018$), ir 16 metų merginų, sergančių cukriniu diabetu ($r=0,453$, $p=0,016$), ir jų motinų depresiškumo. Cukriniu diabetu sergančių 14 ir 16 metų vaikų bei jų motinų depresiškumas tarpusavyje nesusiję ($p=0,93$ ir $p=0,099$). Lyginant 14 metų merginų, sergančių cukriniu diabetu, ir jų motinų bei sveikų tiriamųjų depresiškumo koreliacinius ryšius ($r_{\text{sveikos}}=0,027$, $p=0,837$), ($r_{\text{sergančios}}=0,500$, $p=0,018$), galima daryti išvadą, kad cukriniu diabetu sergančių merginų ir jų motinų depresiškumas tarpusavyje labiau susijęs nei sveikų merginų ir jų motinų.

Nustatytas sergančių ir sveikų paauglių merginų ir jų motinų depresiškumo ryšys kelia klausimą, ar vaiko liga turi įtakos tėvų depresiškumui. Šiems skirtumams įvertinti buvo lyginami sergančių ir sveikų

paauglių motinų Becko depresiškumo skalės vidurkiai (3 lentelė).

Tyrimo duomenimis, abiejų amžiaus grupių merginų, sergančių cukriniu diabetu, motinos yra daug depresiškesnės nei sveikų merginų motinos (14 m.: $p=0,00$; 16 m.: $p=0,002$). Jaunesnių vaikų (14 metų), sergančių cukriniu diabetu, motinų depresiškumas didesnis nei sveikų keturiolikmečių vaikų ($p=0,002$). Taip pat pastebėta tendencija, kad cukriniu diabetu sergančių 16 metų vaikų motinos yra depresiškesnės nei sveikų paauglių motinos ($p=0,063$). Taigi galima daryti prielaidą, kad, turėdami daugiau tiriamųjų, gautume statistiškai reikšmingą skirtumą.

Taip pat ieškojome paauglių, sergančių cukriniu diabetu, depresiškumo ir jų ligos kontrolės ryšio. Hipotezei patikrinti, nustatyti koreliaciniai ryšiai tarp depresiškumo ir ligos kontrolės. Nustatyta, kad cukriniu diabetu sergančių 14 ir 16 metų paauglių depresiškumas nesusijęs su ligos kontrole.

Taip pat ieškojome koreliacinio ryšio, kaip sergančiųjų cukriniu diabetu motinų depresiškumas susijęs su sergančių vaikų ligos kontrole (4 lentelė).

Tyrimo duomenimis, nustatytas vidutinis koreliaci-

2 lentelė. Skirtingo amžiaus paauglių ir jų motinų depresiškumo koreliacinis ryšys

Amžiaus grupės	Merginų ir jų motinų depresiškumo ryšys (r – koreliacijos koeficientas)				Vaikinų ir jų motinų depresiškumo ryšys (r – koreliacijos koeficientas)			
	sergančios	p	sveikos	p	sergantys	p	sveiki	P
14 metų	$r=0,500$	0,018	$r=0,027$	0,837	$r=0,021$	0,93	$r=0,152$	0,432
16 metų	$r=0,453$	0,016	$r=0,267$	0,067	$r=0,427$	0,099	$r=0,255$	0,19

3 lentelė. Depresiškumo vidurkių ($\bar{X} \pm S_x$) palyginimas skirtingo amžiaus sergančių ir sveikų paauglių motinų grupėse

Amžius	Merginų motinos		p	Vaikinų motinos		p
	sergančių merginų	sveikų merginų		sergančių vaikinų	sveikų vaikinų	
14 metų	N=2 49,48±0,40	N=35 40,83±4,062	0,001	N=22 49,18±8,86	N=29 42,10±5,073	0,002
16 metų	N=30 51,13±11,51	N=49 44,00±10,15	0,007	N=35 50,94±11,16	N=16 44,75±9,96	0,063

4 lentelė. Skirtingo amžiaus paauglių, sergančių cukriniu diabetu, motinų depresiškumo ir ligos kontrolės koreliacinis ryšys

Amžius	Merginų motinos	p	Vaikinų motinos	p
14 metų	$r=-0,384$	0,071	$r=0,528$	0,012
16 metų	$r=-0,164$	0,415	$r=0,233$	0,386

nis ($r=0,528$, $p=0,012$) ryšys tarp 14 metų vaikinų motinų depresijos ir vaikinų ligos kontrolės stoka.

Šiuos duomenis reikėtų vertinti atsargiai, nes tai, kaip liga kontroliuojama, vertino patys paaugliai. Taigi šie duomenys labiau atspindi subjektyvią jų nuomonę apie ligos kontrolę.

Rezultatų aptarimas

Šio tyrimo duomenimis, cukriniu diabetu sergantys paaugliai yra depresyvesni nei sveiki jaunuoliai. Tokia emocinė būseną glaudžiai susijusi su pačios ligos ypatybėmis, jos eiga, kaip jaunuoliai geba kontroliuoti ligą. Depresyviskas paliečia ir paauglių tėvus.

Šio tyrimo metu nustatyta, kad depresyviskas glaudžiai susijęs su amžiumi ir lytimi. Nepaisant kasdienių stresorių, cukriniu diabetu sergantys paaugliai susiduria ir su didžiule ligos kontrolės našta, kai reikia kasdienės savipriežiūros ir prisitaikymo prie naujų organizmo pokyčių, dėl kurių vystosi depresija (3, 7). Kuo ilgiau jaunuoliai serga cukriniu diabetu, tuo didesnis depresyviskas (8).

Tyrimo duomenimis, motinos, kurios augina paauglius, sergančius cukriniu diabetu, yra depresyvesnės nei motinos, kurių to paties amžiaus vaikai nesuseraga šia lėtine liga. Taigi ši lėtinė liga neigiamai veikia visos šeimos psichologinį klimatą. Depresyviskas gali būti aiškinamas tuo, kad cukriniu diabetu sergančių paauglių tėvų išgyvenimo, jų emocinių reakcijų intensyvumas priylgsta gedėjimui mirus vaikui. Be to, tėvai, kurių vaikai serga kitokiomis lėtinėmis ligomis, išgyvendami dėl jų paprastai pasiekia paskutinę – susitaikymo stadiją, o cukriniu diabetu sergantiems paaugliams ir jų tėvams būdingas ilgalaikis išgyvenimas, visą gyvenimą besitęsiantis liūdesys (9). Tėvų emocinę būklę apsunkina prastesnė vaiko gyvenimo kokybė, nuolatinė ligos kontrolė, sudėtingesnio gydymo reikavimai (10).

Nustatytas ryšys tarp 14, 16 metų sergančių merginų ir jų motinų depresijos. Cukriniu diabetu sergančių motinų depresyviskas yra susijęs su paaug-

lių depresyvisku, šeimoje patiriamu stresu ir sutrikusiu šeimos funkcionavimu (11). Quinton, Rutter ir Gulliver (1990) teigia, jog konfliktiški tėvų tarpusavio santykiai susiję su cukriniu diabetu sergančių paauglių prastu socialiniu funkcionavimu. Cukriniu diabetu sergančių paauglių psichikos sutrikimai susiję su ligos sudėtingumu ir tėvų polinkiu sirgti psichikos ligomis, ypač depresija, nerimo sutrikimais (4).

Nustatytas vidutinis koreliacinis ryšys tarp 14 metų vaikinų motinų depresijos ir paauglių kontroliuojamos ligos. M. Liakopoulou, T. Alifiraki, A. Katideniou, M. Peppa ir kitų atlikti tyrimai rodo, kad cukriniu diabetu sergančių paauglių motinos sunkiau kontroliuoja emocijas santykiuose su vaikais. Jų perdėtas emocinis išitraukimas į vaiko ligos kontrolę, prasta emocijų kontrolė lemia prastesnius gliukozės rodmenis ir didesnį sergančiojo depresyviską (12).

Šio tyrimo metu nustatyta, kad 14 ir 16 metų paauglių, sergančių cukriniu diabetu, depresyviskas nesusijęs su ligos kontrolė. Tai prieštarauja literatūros šaltiniuose pateiktiems duomenims. Tokiems duomenims įtakos galėjo turėti tai, kad ligos kontrolė buvo vertinta remiantis paauglių ir tėvų subjektyvia nuomone.

Išvados

1. Sergančios cukriniu diabetu 14 ir 16 metų merginos yra depresyvesnės nei atitinkamo amžiaus sveikos paauglės ($p=0,06$; $p=0,04$). Sergančių ir sveikų vaikinų grupėse depresijos skirtumo nenustatyta.

2. Cukriniu diabetu sergančių 14 ir 16 metų merginų ir jų motinų depresyviskas labiau susijęs ($p=0,018$ ir $p=0,016$) nei sveikų atitinkamo amžiaus merginų ir jų motinų.

3. Tiek 14 metų, tiek 16 metų merginų ir vaikinų, sergančių cukriniu diabetu, motinų depresyviskas didesnis lyginant su to paties amžiaus sveikų paauglių motinų depresyvisku.

4. Cukriniu diabetu sergančių 14 metų vaikinų motinų depresyviskas susijęs su paauglio ligos kontrolės stoka ($p=0,012$).

Characteristics of depressiveness among adolescents with diabetes mellitus

Jolanta Žilinskienė, Liuda Šinkariova¹, Aidan Perminas¹

Mental Health Center, Kaunas Šilainiai Outpatient Clinic,

¹Department of Theoretic Psychology, Vytautas Magnus University, Lithuania

Key words: diabetes mellitus; glycemic control; reaction to disease; adolescent; depressiveness.

Summary. The objective of this article was to establish the characteristics of depressiveness among adolescents with diabetes. Adolescents aged 14 and 16 years suffering from diabetes, healthy ones, and their

parents were enrolled in the study. A total of 260 adolescents (100 adolescents with type 1 diabetes mellitus and 160 healthy ones) were interviewed. To measure adolescents' depressiveness, a new scale was constructed using different questionnaires (Maastricht, Hamilton, Beck). Parents' depressiveness was measured with Beck depression scale.

This study showed that 16-year-old girls with diabetes were more depressed than the healthy ones. Mothers of 14-year-old adolescents and 16-year-old girls with diabetes are more depressed than the healthy adolescents' mothers. Results of the study confirmed that depressiveness of 14- and 16-year-old girls with diabetes and that of their mothers were related. The relationship between the depressiveness of mothers of 14-year-old boys with diabetes mellitus and bad glycemic control of their sons was determined. The following peculiarities of depressiveness among adolescents with diabetes were found: 14-year-old girls had more negative attitude toward themselves; 16-year-old girls were very sensitive and had depressed mood; 16-year-old boys complained about lowered daily activity.

Correspondence to L. Šinkariova, Department of Theoretic Psychology, Vytautas Magnus University, K. Donelaičio 52, 44244 Kaunas, Lithuania. E-mail: liudasink@gmail.com

Literatūra

1. Ostrauskas R, Dalinkevičius R, Norkus A. Lietuvos cukrinio diabeto registro bendradarbių grupė. (Lithuanian Diabetes Mellitus Register Group.) Kaunas: Kauno medicinos universitetas; 1997.
2. Wells KB, Golding JM. Psychiatric disorder in a sample of the general population with and without chronic mental conditions. *Am J Psychiatr* 1988;145:976.
3. Kanner S, Hamrin V, Grey M. Depression in adolescence with diabetes. *J Child Adolesc Psychiat Nurs* 2003;16:15-24.
4. Vila G, Delhay M, Bertrand C, Mouren-Simeoni MC, Robert JJ. Micro-angiopathic and psychological risk in children and adolescents with type 1 diabetes. *Presse Med* 2002;31:151-7.
5. Lernmark B, Persson B. Symptoms of depression are important to psychological adaptation and metabolic control in children with diabetes mellitus. *Diab Med* 1999;16:14-22.
6. Miniotienė E. Psichologiniai cukrinio diabeto aspektai. (Psychological aspects of diabetes mellitus.) *Diabeto Panorama* 1998;2:27-29.
7. Storch EA, Lewin A, Silverstein JH, Heidgerken AD, Strawser MS, Baumeister A, et al. Peer victimization and psychosocial adjustment in children with type 1 diabetes. *Clinical Pediatrics* 2005;36:621-36.
8. Schiffrin A. Psychosocial issues in pediatric diabetes. *Curr Diab Rep* 2001;1:33-40.
9. Lowes L, Lyne P. Chronic sorrow in parents of children with newly diagnosed diabetes. *J Adv Nurs* 2000;32:41-8.
10. Whittemore R, Urban AD, Tamborlane WV, Grey M. Quality of life in school-aged children with type 1 diabetes on intensive treatment and their parents. *Diabetes Educ* 2003;29:847-54.
11. Delamater AM. Psychological aspect of diabetes mellitus in children. *Advances in clinical childpsychology*. New York: Plenum; 1986.
12. Liakopoulou M, Alifieraki T, Katideniou A, Peppas M, Maniati M, Tzikas D, et al. Maternal expressed emotion and metabolic control of children and adolescents with diabetes mellitus. *Psychother Psychosom* 2001;70:78-85.

Straipsnis gautas 2006 06 30, priimtas 2006 12 18

Received 30 June 2006, accepted 18 December 2006